

Třicet let expertních šetření k vývoji organizovaného zločinu v Česku - možnosti a meze poznání

MIROSLAV SCHEINOST¹

Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Thirty years of expert surveys into the development of organized crime in Czechia - the possibilities and limits of our knowledge

Abstract: Criminological research on organised crime uses expert surveys in order to supplement the lacking data. In Czechia, the Institute of Criminology and Social Prevention has been executing these surveys since 1993, focusing mainly on the special task forces enlisted to combat organised crime. This article aims to present this research and to critically reflect on its informative value. The results show that the organisational level of criminal groups active in Czechia has steadily been growing, which is also true for the proportion of Czech groups in the country. The proportion of foreigners has been changing, though four nationalities in particular appear dominant at the moment: Ukrainians, Russians, Vietnamese, and Albanians. In terms of the most widespread illicit activities, the most prevalent seem to be drug production, smuggling, and trafficking. Cybercrime has been on the rise and from a more long-term perspective, organised crime has made a shift towards the economic sphere. Expert surveys on organised crime must be considered with full awareness of their potential and weaknesses - when processing the obtained information, we must bear in mind the limits of this method. Nevertheless, the use of surveys is justified given that other sources are not readily available or do not offer sufficient knowledge.

Keywords: organized crime, expert surveys, Czechia

Úvod - vymezení problému a jevu

Organizovaný zločin je společenský jev, který je od počátku 21. století považován za jednu z největších hrozeb pro celosvětovou bezpečnost. Přesto o tomto fenoménu stále není k dispozici dostatek validních informací, které by poskytly ucelený obraz o jeho

¹ Případnou korespondenci zasílejte na e-mailovou adresu: mscheinost@iksp.justice.cz.

formách a trendech – na rozdíl od běžné trestné činnosti, jež je dlouhodobě sledována a obvykle celkem dobře zmapována. To je částečně způsobeno jeho skrytým modem operandi, ale také jeho trvajícím proměnlivostí v místě, čase i způsobu činnosti, neboť organizované zločinecké skupiny svým uspořádáním i aktivitami pružně reagují na poptávku ve společnosti a příležitosti, které se nabízejí. Zmíněný nedostatek relevantních informací existuje, ačkoli je organizovaný zločin s ohledem na svoji závažnost významným předmětem pozornosti nejen orgánů policie a justice, médií, mezinárodních organizací atd., ale samozřejmě také kriminologie a kriminologického výzkumu, a to z mnoha aspektů.

Kriminologický výzkum se v tomto ohledu nachází ve zvláště obtížné pozici. Edwin W. Kruisbergen (2017) poznamenává, že empirický kriminologický výzkum organizovaného zločinu je spíše vzácný. Informace a dokumenty získané policejním vyšetřováním nejsou kriminologům povětšinou k dispozici, což je do určité míry pochopitelné. Výzkum zaměřený na organizovanou trestnou činnost se proto více opírá o sekundární analýzu zdrojů produkovaných státními orgány v podobě justičních spisů a někdy i mediálních informací získaných prostřednictvím investigativní žurnalistiky. Kruisbergen se také odvolává na Edwarda Kleemansse: „Pokud neexistují veřejně dostupné zdroje, které by poskytly empirický vhled do organizovaného zločinu a do praxe a výsledků protistrategií, není možné o tomto tématu veřejně a racionálně diskutovat“ (Kleemans, 2014, s. 59).

Problém dostupnosti informací ovšem kriminology nezabavuje potřeby organizovaný zločin zkoumat. V takovém případě je nezbytné organizovaný zločin vymezit. S drobnou nadsázkou lze říci, že budeme mít tolik organizovaného zločinu, jak širokou definici zvolíme.

Trestněprávní definice je zásadní pro možnost použití specifických prostředků a nástrojů pro odhalování a vyšetřování organizovaného zločinu. Možnost použití těchto nástrojů je obvykle kontrolována a limitována, neboť zpravidla zasahují do sféry chráněných občanských práv a svobod. Trestněprávní vymezení organizovaného zločinu tedy na jednu stranu limituje možnosti použití mimořádných prostředků odhalování, ale na druhé straně by nemělo nadměrně znesnadňovat dokazování, resp. prokazování zákonem stanovených znaků. Z těchto důvodů má trestněprávní vymezení organizovaného zločinu významný praktický dopad a bývá nejen výsledkem odborné diskuse k pojetí tohoto jevu, ale také výrazem určité trestní politiky konkrétního státu.

Potřebujeme-li vymezit organizovaný zločin jako kriminologickou kategorii pro účely výzkumu, nejsme až tak svázáni. To ovšem na druhou stranu vede k tomu, že v literatuře existují desítky kriminologických definic organizovaného zločinu lišících se více či méně nejen výběrem rozlišovacích kritérií, ale i celkovým přístupem k jeho pojetí jako kriminálního a společenského jevu (Albanese, 1995; von Lampe, 2016).

Účelem toho článku není kriticky analyzovat a hodnotit existující pojetí či konkrétní definice organizovaného zločinu. Nicméně z výzkumného hlediska lze říci, že kriminologická pojetí organizovaného zločinu se z určitého úhlu pohledu liší tím,

zda kladou důraz spíše na subjekt vyvíjející organizovanou trestnou činnost („kdo to páchá“), nebo na charakter vyvíjených aktivit („co a jak se páchá“). Od takto přijatého vymezení lze pak odvíjet směr výzkumu, tedy na co bude výzkumná pozornost soustředěna – zda na subjekt čili skupinu, organizaci, její strukturu a utváření atd., nebo na vyvíjenou činnost, tedy její zaměření, výkon atd.

Od počátku 90. let, kdy začal být organizovaný zločin nejen viditelným jevem na „mapě kriminality“, ale i předmětem znepokojení veřejnosti a tématem společensko-politické diskuse v České republice, bylo zřejmé, že je třeba mu věnovat odpovídající pozornost i v kriminologickém výzkumu. Institut pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP) tehdy tuto „hozenou rukavici“ zvedl, což s sebou neslo také potřebu reagovat na koncepční, metodologické a organizační problémy takového výzkumu.

V první polovině 90. let výzkum organizovaného zločinu v ČR teprve začínal. Dostatek empirických poznatků nebyl k dispozici. Publikovány byly zatím povětšinou články, v nichž byla vyslovována varování před nebezpečím organizovaného zločinu a uváděny některé zahraniční informace a dílčí pohledy na vybrané aktivity organizovaného zločinu související s drogami či migrací (např. Musil, 1991a, 1991b; Snopko & Halas, 1991; Vacek, 1992; Macner, 1994). Významné ucelené publikace k problematice organizovaného zločinu vyšly až po roce 1995 (Němec, 1995; Nožina, 1997; Šmíd & Kupka, 2011). Šlo tedy o to zvolit a aplikovat výzkumné metody, které by přinesly pokud možno validní poznatky z dosud nepříliš zmapovaného terénu.

Cílem tohoto článku je přiblížit metody, které byly v projektech výzkumu organizovaného zločinu IKSP v počátku 90. let využity, ukázat, čím byly limitovány, a tím také zdůvodnit, proč byla mezi jinými zvolena rovněž metoda expertních šetření, která je od té doby soustavně používána. I když má tato metoda ve výzkumu organizovaného své místo, vyžaduje kritický pohled a uvědomění si jejich vypovídacích omezení. Tyto limity se článek snaží zprostředkovat a následně – ve velmi stručné podobě – přinést pohled na vybrané aspekty fenoménu organizovaného zločinu v ČR z hlediska jeho vývoje, neboť takovýto pohled expertní šetření uskutečňovaná každoročně po 30 let umožňují.

Zdroje poznatků a používané metody výzkumu

K vymezení organizovaného zločinu jako předmětu výzkumné pozornosti byla zvolena kombinace výše uvedených přístupů (subjekt – aktivity). Organizovaný zločin jsme definovali jako:

Vyvíjení skupinové organizované trestné a další doprovodné činnosti v podobě primárně ziskových aktivit zapojených do struktury poptávky a nabídky ve společnosti a dále krycích a zabezpečovacích aktivit; subjektem těchto aktivit je

strukturovaná a hierarchizovaná skupina (organizace) vzniklá za účelem ziskové trestné činnosti, jež funguje na základě dělby funkcí a úkolů.

Z této definice vycházela výzkumná činnost IKSP zaměřená na mapování forem, struktur a trendů organizovaného zločinu v ČR již od počátku. Od 90. let však vývoj organizovaného zločinu pochopitelně pokročil, což vyústilo v rozvinutí definice zejména ve smyslu posunu struktur organizovaného zločinu směrem k volnějším sítím vztahů a vazeb mezi aktéry. Rovněž je třeba reflektovat – pokud jde o proměnu ziskových i krycích činností – posun aktivit organizovaného zločinu do „virtuálního světa“. Tyto posuny jsou logickým důsledkem vývoje organizovaného zločinu odrážejícího vývoj společnosti a technologií (Antonopoulos & Papanicolaou, 2018; Sergi, 2020; Diviák, 2021).

Kromě otázky, jak vymezit předmět výzkumu, jsme se od počátku potýkali s problémem obtížně dostupných empirických dat. Začátkem 90. let nebylo téměř možné čerpat poznatky ze soudních spisů. Stíhaných a souzených případů, které by se daly dle přijaté definice charakterizovat jako organizovaný zločin, bylo minimum, a kromě toho náš právní řád pojem organizovaného zločinu neznal. Opatření pro boj s organizovaným zločinem přijímaná v ČR po roce 1990 teprve postupně zahrnovala úpravy trestního zákona (zprůsnění sankcí za trestné činy spáchané v organizované skupině za vybrané trestné činy a stanovení konkrétních nových trestných činů) a organizační změny (vytvoření specializovaných, především policejních, útvarů pro odhalování organizovaného zločinu). Podstatnější změny byly přijaty až v roce 1995 zákonem č. 152/1995 Sb. Ten do trestního zákona zavedl nové instituty, zejména kriminalizaci účasti na zločinném spolčení a definici zločinného spolčení. Teprve touto definicí byl organizovaný zločin v českém trestním právu legislativně zakotven; případů a pachatelů organizovaného zločinu stíhaných podle tohoto ustanovení bylo ale málo a přibývalo jich jen pomálu. Až do roku 1997 nebyl pro tento trestný čin stíhán žádný případ.

Pro ilustraci stavu lze uvést, že IKSP se v roce 2008 zaměřil na aplikaci právních ustanovení o účasti na zločinném spolčení. Pro tento účel byla provedena analýza obvinění vznesených státním zastupitelstvím ve věcech zločinného spolčení v letech 1999–2007. Z údajů v Tabulce 1 je zřejmé, že právní ustanovení o účasti na zločinném spolčení nebylo ani po roce 1997 v praxi uplatňováno často.

Tabulka 1. Aplikace § 163a trestního zákona: Účast na zločinném spolčení – osoby stíhané, obviněné a odsouzené v letech 1999–2007

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Stíhané osoby	36	42	75	97	96	126	181	118	78
Obviněné osoby	36	40	59	94	96	117	178	116	70
Odsouzení pachatelé	1	0	2	0	5	10	9	21	15
Trestní řízení zastaveno	0	2	11	2	0	6	2	0	2
Přerušeno řízení	0	0	5	1	0	3	1	1	6

Zdroj: Ministerstvo spravedlnosti ČR, odbor informatiky, výběr z databáze

Počet osob stíhaných pro účast na zločinném spolčení tvořil ve sledovaném období jen velmi malé procento z celkového počtu pachatelů stíhaných v ČR, a to 0,03–0,12 % (celkový počet stíhaných osob se v tomto období pohyboval od 92 958 do 110 808). Podíl osob následně skutečně odsouzených z osob obviněných z účasti na zločinném spolčení činil 4,1 % (Diblíková & Scheinost, 2009).

Bylo zřejmé, že soudní spisy, resp. spisy státního zastupitelství, nemohou být dostatečně reprezentativním zdrojem informací o organizovaném zločinu. Jako jeden z možných pramenů informací ovšem využívány byly. Dostupné soudní spisy se v té době týkaly především organizování nelegální migrace (v těchto případech byly organizační struktura a činnost skupin přepravujících migranty relativně jasně prokazatelné z hlediska právní definice zločinného spolčení). V jednotlivých případech také poukázaly na existenci zločineckých organizací zapojených do obchodu s drogami, krádeží a pašování automobilů, obchodování se ženami a organizování prostituce.

Jako zdroj informací pro kriminologický výzkum byly využívány také oficiální dokumenty, zejména výroční zprávy o bezpečnostní situaci v ČR a Strategie boje proti organizovanému zločinu přijímaná vládou ČR v relativně pravidelných intervalech (první byla přijata v roce 1996). Využity byly rovněž dokumenty mezinárodních organizací (Organizace spojených národů, Rada Evropy, Evropská Unie). Opakovaně byly prováděny analýzy tisku a výsledků vybraných průzkumů veřejného mínění. V neposlední řadě byly využívány poznatky kriminologů z jiných zemí, zejména z těch zemí, které také procházely transformačním procesem jako Polsko, Maďarsko, Slovinsko. Uvedené zdroje dat ale nebylo možné považovat za postačující. Proto bylo jako další výzkumná metoda zvoleno expertní šetření (Cejp, 2018, s. 121–138).

Expertní šetření – přínosy a rizika

Nejprve bylo potřeba odpovědět na otázku, kdy a **proč tuto metodu v rámci kriminologického zkoumání použít**. Lze mít za to, že její použití je oprávněné tehdy, když máme nedostatek ověřitelných poznatků („tvrdých dat“) ke zkoumaným problémům z jiných pramenů a dosažitelných jinými metodami. Důvody takového nedostatku vyplývají obvykle z charakteru zkoumaného jevu. Některé poznatky proto potřebujeme získat od aktérů z jiných profesí působících v dané oblasti. Při zkoumání organizovaného zločinu je tato potřeba dosti naléhavá vzhledem k obtížnosti získávání informací jinými cestami (Fijnaut, 1989).

Jak už je uvedeno výše, výběr a rozsah zdrojů informací má kriminolog dosti limitovaný. Metody využívající přímý kontakt mezi výzkumníkem a pachatelem, které jsou účinné při výzkumu běžné trestné činnosti, jsou pro kontakt s organizovanou trestnou činností obtížně uskutečnitelné. Informace získané z médií mohou být zavádějící vzhledem k mediálnímu výběru témat, nedostatku odborných znalostí novinářů, osobních názorů a sympatií atd. Investigativní novináři mohou sice získávat zajímavé informace, ale jejich reliabilita je obvykle těžko ověřitelná. Nicméně

analýzy informací o organizovaném zločinu pocházejících z tisku, resp. z otevřených zdrojů, byly a jsou prováděny, ovšem také jako doplňkový zdroj poznatků, obdobně jako expertní šetření.

Pokud vyjdeme ze zkušeností s dalšími zdroji poznatků, můžeme zkonstatovat, že policejní spisy nejsou badatelům přístupné, nemluvě o materiálech zpravodajských a bezpečnostních služeb. V policejních a následně soudních statistikách počet kauz stíhaných, resp. souzených jako organizovaný zločin, neobsahuje všechny případy, které by z kriminologického hlediska takto mohly být kvalifikovány, a proto statistiky neposkytují dostatečné informace. Počet a charakter případů žalovaných a souzených jako organizovaný zločin nezahrnuje skutečný rozsah ani spektrum aktivit organizovaného zločinu. Soudní spisy mohou být za určitých podmínek přístupné, ale jejich rozsah není reprezentativní právě vzhledem k omezenému počtu souzených a pravomocně ukončených případů.

Konkrétní stíhané a odsouzené případy mohou ovšem sloužit jako materiál pro případové studie. Takové studie byly vypracovány a přinesly potvrzení existence organizovaného zločinu a poznatky k formám organizace a struktur skupin. Ale i takové studie lze nahlížet kriticky – je možné tvrdit, že jsou skutečně typické?

Existují také oficiální dokumenty, jako jsou zprávy pro státní orgány, koncepce, strategie atd., které mohou být přezkoumány. Informace, které jsou v nich obsaženy, jsou však převážně obecné, nikoli konkrétní. K těmto dokumentům lze rovněž uplatnit výhrady: jednak je jejich obsahové zpracování a zaměření do určité míry ovlivněno výchozím pojetím organizovaného zločinu a z toho vyplývající politikou vůči němu, jednak informace použité při sestavování těchto dokumentů pocházejí pravděpodobně od relativně ustáleného okruhu odborníků (které jsme i my označili jako experty a následně je v našich šetřeních oslovovali). Tyto dokumenty jsou mnohdy užitečné spíše pro analýzu oficiální politiky vůči organizovanému zločinu než pro získávání konkrétnějších informací (viz Kupka, 2021).

Znamená to, že všechny tyto zdroje a metody sice mohou poskytnout obraz organizovaného zločinu, ale tento nelze považovat za úplný. Kritické zhodnocení jejich přínosu nevyplývá z metody samé, ale z charakteru předmětu zkoumání a spíše poukazuje na obtížnou dostupnost objektivních informací. Metoda expertiz je sice rovněž co do možnosti zjišťování validních poznatků limitovaná, ale je, stejně jako výše uvedené metody, použitelná k doplnění dalších informací do skládačky poznání.

Při jejím použití je prvním a zásadním krokem **stanovení okruhu respondentů** – předpokládaných expertů. Buriánek (2017) u expertních metod mj. uvádí, že jsou to specifické výzkumné metody většinou pomocného, doplňujícího rázu, jejichž společným rysem je využití expertů k posouzení závažných otázek. Výběr expertů nemusí být omezen jen na specialisty; někdy je důležitější rozvinutá schopnost tvořivého myšlení než znalosti v určitém úzkém odborném kruhu (Buriánek, 2017). Nicméně pro šetření IKSP byli, vzhledem ke specifitě zkoumaného jevu a předpokládaného poměrně úzkého okruhu osob disponujících určitou mírou znalostí o něm, jako experti zvoleni specializovaní policisté.

Vybrali jsme je jako profesionály působící při odhalování a vyšetřování organizovaného zločinu. Bylo logické vybrat a oslovit jako odborníky ty, kteří jsou v terénu, v první linii kontaktu s organizovaným zločinem, tedy policisty ze speciálních policejních útvarů Policie ČR a od roku 2012 i pracovníky specializovaného útvaru Generálního ředitelství cel, u nichž lze racionálně předpokládat jejich bezprostřední praktickou zkušenost se zkoumanou problematikou. Volba profesionálů z „první linie dotyku“ byla volena i proto, aby nebyly dotazovány osoby působící v návazných článcích potírání organizovaného zločinu, jako jsou např. pracovníci justičních profesí, protože ti obvykle přebírají informace už nějakým způsobem získané a zpracované. U vybraných a dotazovaných expertů – policistů, jsme předpokládali sumu empirických poznatků, kterými příslušníci jiných profesí nedisponují a disponovat nemohou, i kvalifikaci, která jim umožňuje adekvátně interpretovat naše otázky, analyzovat situaci, shrnout hlavní tematické okruhy, na které se ptáme, a formulovat odpovědi.

Jejich expertní způsobilost je ověřována (při zachování anonymity) zjištěním počtu let služby u policie (resp. celní správy) a dobou, po kterou jsou přiděleni k útvaru specializovanému na odhalování organizovaného zločinu. Nevýhodou tohoto expertního šetření ovšem je, že musí být anonymní vzhledem k povaze útvarů, ve kterých jsou prováděny. Proto pak není možné se vracet v případných následných krocích k jednotlivým respondentům pro podrobnosti, zdůvodnění jejich názorů atd. Není ani reálné dotazovat se po několik následujících let stejných respondentů, tedy vytvořit určitý relativně stabilní „panel“.

Dalším krokem pak je **vymezit předmět výzkumu**, aby bylo jasné, na co se ptáme. Nelze spoléhat na to, že se výzkumník a dotazovaný expert – byť oba považujeme v jejich oboru za profesionály – přesně shodnou v chápání předmětu výzkumu, tj. v našem případě organizovaného zločinu. S cílem explicitně formulovat pro oslovené experty předmět šetření jsme proto v úvodu dotazníku pravidelně uváděli vymezení organizovaného zločinu, které je zjednodušenou formou výše uvedené definice organizovaného zločinu, použité pro výzkum IKSP:

Organizovaný zločin chápeme jako opakující se (soustavné) páchání cílevědomě koordinované závažné trestné činnosti (a aktivit tuto činnost podporujících), jehož subjektem jsou zločinecké skupiny nebo organizace (většinou s víceúrovňovou vertikální organizační strukturou), a jehož hlavním cílem je dosahování maximálních nelegálních zisků při minimalizaci rizika (zajišťovaného prostřednictvím kontaktů v rozhodovacích společenských strukturách).

Ve vztahu k předmětu pak byly formulovány konkrétní otázky, kdy bylo snahou opakovaně se dotazovat na charakteristické a zřetelně vymežitelné rysy organizovaného zločinu, které současně byly předmětem největšího zájmu a mohou při opakovaném zjišťování poukazovat na určité vývojové trendy. Určitou inspirací přitom byly dotazníky výše zmíněných mezinárodních organizací (OSN, RE, EU).

Základem dotazníku byly proto otázky na hlavní aktivity organizovaného zločinu, stupeň rozvinutosti zločineckých organizací, podíl žen a podíl externistů mezi pachateli, zastoupení dalších národností a hlavní oblasti trestné činnosti, jimž se jiné národnosti v ČR zabývají.

Další úskalí expertních šetření musíme předvídat při **zpracovávání získaných odpovědí**. Je nutné respektovat, že **výpovědi dotazovaných odborníků mohou být ovlivněny nebo dokonce deformovány** subjektivními přístupy, úzkou osobní zkušeností, emocemi apod., tedy kognitivním zkreslením (Kahneman & Tversky, 1984, 1996)². A připomeňme též teorii kognitivní disonance Leona Festingera (Festinger, 1957). Pro výzkumníka je spíše nemožné, především v anonymním šetření, zhodnotit míru osobní zkušenosti respondenta a čehosi, co bychom mohli nazvat osobní angažovaností konkrétního odborníka ve vztahu ke sdílenému kolektivnímu významu. Víme tedy, že vyjádření mohou být zatížena subjektivními názory dotazovaných odborníků. Tuto subjektivní zátěž lze však v šetření alespoň poněkud snížit (nebo řekněme rozptýlit) dotazováním většího počtu respondentů. V souladu s metodologií výzkumu, která uvádí, že optimální počet zapojených odborníků je mezi 15 a 25, lze počet dotazovaných považovat za dostatečný (Cejp, 2008, 2018). V expertních šetřeních IKSP jsme tento počet téměř vždy překročili.

Počet expertů se v jednotlivých letech pohyboval mezi 30–40. Výjimkou byla covidová léta 2020 a 2021 poznamenaná rozsáhlými karanténními opatřeními. Pro porovnání v roce 2019 odpovědělo 37 odborníků, v roce 2020 na šetření odpovědělo 27 zaměstnanců Policie ČR (Scheinost, 2019) a v roce 2021 odpovědělo v šetření celkem 29 respondentů, z toho 20 pracovníků Národní centrály proti organizovanému zločinu, 5 pracovníků Národní protidrogové centrály a v tomto roce také 4 pracovníci Generálního ředitelství cel. V roce 2022 už odpovědělo celkem 44 respondentů, z toho 34 pracovníků Národní centrály proti organizovanému zločinu, 7 pracovníků Národní protidrogové centrály a 3 pracovníci Generálního ředitelství cel.

Při výčtu výhrad k možnostem expertních šetření je třeba konečně zmínit otázku **zpracování získaných odpovědí a přístupu k nim**. Data získaná z odpovědí jsou povětšinou nominální, nanejvýše zjišťujeme názor na odhadované procentní zastoupení určitého jevu (např. procentuální zastoupení rozvinutých organizovaných zločineckých skupin, procento externích spolupracovníků, zastoupení žen, cizinců apod.), nebo pořadí rozšířenosti jeho některých kategorií (např. nejčastěji zastoupených cizinců v organizovaném zločinu v ČR). Samozřejmě i tato procentně či pořadově formulovaná vyjádření respondentů je třeba chápat jako orientační.

Odpovědi lze zpracovávat prostým spočítáním četností nebo spočtením aritmetického průměru z odpovědí vyjádřených procentně (případně ilustrativním

² Kognitivní zkreslení (*cognitive bias*) je systematická, opakovaná chyba v myšlení, rozhodování, odhadech, vzpomínkách, zapamatování a jiných myšlenkových procesech, přičemž závěry o jiných lidech a situacích mohou v těchto případech být vyvozeny nelogickým způsobem. Například konfirmační zkreslení je tendence vyhledávat pouze ty informace, které jsou v souladu s tím, čemu věříme. Paměťová zkreslení ovlivňují, na co a jak snadno si vzpomeneme.

uvedením krajních hodnot apod.). V případě, že experti určovali pořadí určitého jevu (např. zastoupení cizinců či aktivit), byly tyto odpovědi pak kvantifikovány podle určitého klíče (přidělení bodů podle pořadí uvedeného každým respondentem a následné vytvoření celkového indexu).³ Složitější matematické operace nepovažujeme u tohoto typu šetření za adekvátní. Proto kdykoli byly odpovědi respondentů v našem výzkumu takto kvantifikovány, jedná se ve výsledku opět vždy pouze o souhrn jejich názorů, kterým dospíváme k vyjádření celkového obrazu, ve kterém nelze čísla chápat absolutně, ale pouze jako prostředek k zarámování struktury odpovědí a vývojových trendů.

Ještě lze uvést, že dotazník pro experty obsahoval i možnost jejich volných výpovědí, kde je jim umožněno formulovat názory a navrhnout řešení (např. názory na kvalitativní změny ve struktuře zločineckých skupin, na hlavní kriminogenní faktory, návrhy na případné legislativní úpravy apod.). Tyto odpovědi jsou pak zpracovávány jako klasická volná vyjádření.

Od roku 1994 byl tedy v IKSP každoročně zjišťován názor expertů na rozšířenost aktivit organizovaného zločinu v ČR vždy v předchozím roce, rozvinutost skupin, zastoupení externích spolupracovníků a žen ve skupinách organizovaného zločinu, účast dalších národností v organizovaném zločinu a jejich nejčastější aktivity. V určitých, obvykle pětiletých časových odstupech byli experti dotazováni na možnou predikci dalšího vývoje. Z důvodu srovnatelnosti po sobě následujících expertiz v čase zůstala po celou dobu zachována konstrukce dotazníku a formulace základních otázek.⁴

Podobný typ získávání informací cestou expertiz fungoval i na mezinárodní úrovni. Poznatky o stavu a aktivitách organizovaného zločinu v evropských zemích zjišťoval formou expertních dotazníků Výbor pro trestní právo a kriminologické problémy organizovaného zločinu (Committee on Criminal Law and Criminological Issues in Organised Crime) při Radě Evropy od roku 1997 (Cejp, 2004). V roce 1998 shromažďovala taková data rovněž Evropská Unie prostřednictvím Europolu a v dalším roce také OSN metodou expertních dotazníků (*United Nations Transnational Organized Crime Assessment Form*).

³ Například při zjišťování přítomnosti cizinců v organizovaném zločinu v ČR, každý respondent uvádí pořadí až deseti konkrétních státních příslušností. První zmíněná státní příslušnost obdrží 10 bodů; druhá obdrží 9 bodů atd.; až k desáté státní příslušnosti, která obdrží jeden bod. Výsledné celkové pořadí je založeno na obecném indexu, který je součtem všech bodů. Při odhadu nejrozšířenějších aktivit organizovaného zločinu v ČR experti vycházeli ze seznamu cca 35 aktivit a u každé uváděli, jak rozšířená je tato aktivita, nebo zda se vůbec neobjevuje. Pořadí nejrozšířenějších činností se pak určuje podle počtu příslušných odpovědí. Seznam je pravidelně doplňován o nové aktivity, které mohou experti uvést nad rámec daného seznamu. Zároveň ty činnosti, které jsou opakovaně označovány jako méně zastoupené, nebo nevyskytující se, se pro další období vypouštějí.

⁴ Řešitelem a organizátorem expertních šetření byl po celou dobu jejich provádění PhDr. Martin Cejp, CSc., s tím, že po jeho odchodu do důchodu šetření probíhají i nadále a metodologie zůstává zachována, včetně základní struktury zpracování výsledků, což je z hlediska srovnatelnosti dosažených zjištění nezbytné.

V roce 2022 proběhlo v IKSP toto šetření již po třicáté, takže je možné porovnáním výsledků z jednotlivých let vytvářet časové řady. Výsledky těchto expertních šetření jsou pravidelně v různých formách publikovány, obvykle na stránkách IKSP v pravidelných ročních analýzách trendů kriminality publikovaných jako editované monografie. Pro tento článek proto stručně a ilustrativně zrekapitulujeme jen některá vybraná zjištění, poukazující na vývojové trendy organizovaného zločinu v ČR tak, jak vyplývají z názorů dotazovaných expertů.

Vybrané poznatky a trendy

Jednou ze zjišťovaných informací byl názor odborníků na **stupeň rozvoje či organizace zločineckých skupin** působících v ČR. Pro tyto účely jsme odlišovali seskupení uspořádaná pouze na horizontální úrovni od hierarchicky organizovaných skupin s odstupňovanou strukturou řízení, která v rozvinuté formě zahrnuje tři vertikálně uspořádané úrovně: vrcholové vedení (šéf či šéfové), střední management, který tvoří jakousi izolační vrstvu mezi šéfy a řadovými členy a konečně řadoví členové, kteří provádějí vlastní trestnou činnost nebo poskytují služby.

V devadesátých letech tvořily podle tohoto vymezení, které je stručně uvedeno v dotazníku, plně organizované skupiny podle názoru odborníků přibližně jednu třetinu zločineckých skupin působících v ČR (Cejp, 1999). V letech 2000–2014 se zastoupení rozvinutých skupin podle odborníků pohybovalo kolem 40 %. V roce 2019 představovaly plně rozvinuté skupiny 47 % a skupiny s neúplnou strukturou 53 %. V roce 2021 se dle názoru expertů tento poměr nezměnil (Scheinost, 2022). Je možné formulovat hypotézu, že organizovanost zločineckých skupin působících v ČR se v dlouhodobém srovnání mírně zvýšila. Situační zprávy (*Zprávy o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky*) o vnitřní bezpečnosti a veřejném pořádku v ČR, které každoročně zpracovává a předkládá české vládě Ministerstvo vnitra ČR, se k úrovni organizovanosti zločineckých skupin v posledních letech nevyjadřují.

Šetření také sledovala **zastoupení cizinců a českých občanů v organizovaných zločineckých skupinách**. Z výsledků vyplývá, že i přes výkyvy zůstává poměr mezinárodního a domácího prvku v ČR v zásadě vyrovnaný. V letech 1993–1995, kdy se organizovaný zločin v ČR prokazatelně projevil, bylo poměrně vysoké procento odhadovaného zastoupení Čechů spíše překvapivé, protože se více očekával vyšší podíl cizinců (v souladu s tehdy rozšířeným názorem, že v případě organizovaného zločinu se jedná o převážně importovaný jev). V roce 1994 byl sice podíl cizinců odhadnut na 61 %, ale v následujících letech se začal pohybovat okolo 50 % s mírnými výkyvy na jednu či druhou stranu.

Tabulka 2 uvádí pro ilustraci podrobnější členění výsledků šetření v letech 1993, 1994 a 2004 a pak v posledních letech (2018, 2019 a 2021).

Tabulka 2. Podíl cizinců a Čechů v organizovaných zločineckých skupinách v letech 1993–2021 (%)

Rok	Cizinci (celkem)	Češi (celkem)	Procentní podíl skupin sestávajících ze skupin pouze cizích státních příslušníků	Procento smíšených skupin s převahou cizích státních příslušníků	Procento smíšených skupin s převahou Čechů	Procentní podíl skupin sestávajících ze skupin pouze Čechů
1993	53	47	-	-	-	-
1994	61	39	30	31	21	18
2004	56	44	30	26	23	21
2018	50	50	27	23	21	29
2019	49	51	29	20	21	30
2021	45	55	20	25	26	29

Pozn.: Pro rok 1993 obsahoval dotazník jen základní členění na zastoupení cizinců a Čechů.
 Zdroj: Expertní šetření IKSP 1994, 1995, 2005, 2019, 2020, 2022; data byla sbírána vždy za předchozí rok.

Pro přiblížení vývoje tato tabulka zachycuje delší časové období. Podíl skupin s ryze českým prvkem, tedy skupin složených výhradně z Čechů, v průběhu let rostl. Až do roku 2004 se podíl takových skupin pohyboval mezi pětinou a čtvrtinou, pak v podstatě zůstal na jedné čtvrtině až do roku 2018. V posledních letech je to asi třetina. Tento trend svědčí jednak o rostoucím počtu ryze českých skupin a zároveň o tom, že Češi byli již od devadesátých let zastoupeni ve smíšených zločineckých skupinách, tj. že zahraniční skupiny zde hledaly a našly české společníky.

S tím souvisí i názor odborníků na **podíl tzv. externích spolupracovníků, tedy spolupracovníků, najatých na konkrétní úkoly či operace**, kteří obvykle nejsou informováni o struktuře skupiny či jejím zaměření. Proto v případě svého zadržení nemohou orgánům činným v trestním řízení poskytnout důležité informace. Zároveň se stávají závislými na organizovaných skupinách a mohou být a často jsou zneužíváni.

Podle expertiz tvořili externí spolupracovníci v letech 1993 až 2008 více než polovinu všech členů zločineckých skupin. V roce 2017 byl jejich podíl odhadován na 39 % a v roce 2018 na 40 %. V roce 2019 se odhad procenta externích spolupracovníků výrazně snížil na 31 %, takže logicky vzrostl průměrný podíl řadových členů na odhadovaných 69 % (Scheinost, 2020). Naopak v roce 2020 experti odhadli podíl kmenových členů a externistů jako vyrovnaný, tj. 50:50. V roce 2021 byl tento odhad v podstatě stejný: 49 % zastoupení externistů a 51 % zastoupení kmenových členů⁵ (Scheinost, 2022).

Podle odhadu respondentů tedy podíl externistů podílejících se na aktivitách zločineckých organizací v posledních dvou letech opět výrazně narostl. Je otázka, zda

⁵ Jedná se o průměrnou hodnotu z odpovědí uvedených v jednotlivých dotaznících, stejně jako u předchozích otázek.

je možné nárůst zapojení externistů přičíst např. vlivu pandemie a potřebě hledat ve změněných podmínkách větší počet najímaných spolupracovníků, nebo jiným faktorům. Zřejmě až další expertízy mohou ukázat, zda se jedná o trend, nebo zda jde o nahodilé výkyvy.

Experti jsou pravidelně dotazováni na **zastoupení jednotlivých národností ve strukturách organizovaného zločinu v ČR**. Na tuto otázku odpovídají stanovením pořadí jednotlivých národností (maximálně deseti), přičemž na nejvyšším místě je národnost, považovaná respondentem za nejčastěji u nás zastoupenou. V 90. letech byli podle názoru expertů ve strukturách organizovaného zločinu na území ČR nejvíce zastoupeni Ukrajinci a Rusové. Do roku 1999 patřili do první skupiny rovněž občané z bývalé Jugoslávie. S postupujícím rozpadem Jugoslávie se jejich zastoupení mírně oslabilo. Do roku 1997 náleželi do první skupiny i Číňané a po roce 1998 jejich podíl mírně poklesl, s dílčím výkyvem směrem vzhůru v roce 2005. Po roce 2000 se k Ukrajincům a Rusům připojili na přední místo Vietnamci a Albánci (většinou kosovští)⁶ a od té doby jejich podíl neustále vzrůstá.

V letech 2019 až 2021 byli nadále nejsilněji zastoupeni Vietnamci, Ukrajinci, Rusové, Albánci/Kosovští Albánci s tím, že se v rámci tohoto okruhu pořadí stabilizovalo a narůstá převaha Vietnamců, Ukrajinců a od roku 2020 i Rusů. Druhou skupinu utvořili s viditelným odstupem příslušníci většinou balkánských států, Slováci a Poláci. Z neevropských národností se do první desítky vrátili Číňané, z afrických se objevují jen Nigerijci, a to až ve druhé desítce. Postupně mizí zastoupení západoevropských zemí – v roce 2020 byli experty uvedeni okrajově pouze Italové, v roce 2021 figurují Italové na 15. místě a na 18. – 19. pak Němci (není uvedeno v tabulce, která zachycuje jen prvních 10 míst).⁷

Vývoj lze ilustrovat v následujících tabulkách (Tabulky 3a a 3b) přinášejících srovnání výsledků z let 1993, 1999 a 2021. Tabulka 3a za rok 1993 je uvedena samostatně vzhledem k obtížné srovnatelnosti odpovědí (požadavky na uvedení příslušné národnosti byly až v dalších letech postupně precizovány a také až následně zpracovávány pomocí indexace; v této tabulce není hodnota indexu, ale počet expertů, kteří příslušnou národnost v odpovědi uvedli).

⁶ Přesné rozlišení Albánců a Kosovských Albánců jsme nepokládali za dostatečně ověřitelné, takže obě varianty byly sloučeny do jedné skupiny.

⁷ Pořadí zastoupení cizinců v tabulce 4 je stanoveno podle indexace, vycházející z vyjádření expertů a jejich zařazení konkrétní státní příslušnosti výše či níže v pořadí. Experti mohou uvést nejvýše deset národností (resp. státních příslušností) v řazení od nejpočetnějšího zastoupení. Index byl stanoven tak, že počet respondentů, kteří uvedli příslušnou státní příslušnost (občanství) na 1. místě, byl násoben 10krát, na 2. místě 9krát atd. až na 10. místě 1krát. Celkový index je pak součtem těchto násobků. (Jeden bod uvedený v indexu tak např. znamená, že pouze jeden ze všech expertů uvedl příslušnou státní příslušnost na 10. místě.).

Tabulka 3a. Pořadí národností nejpočetněji zastoupených v organizovaném zločinu na území ČR v roce 1993

Pořadí	Národnost	Počet expertů
1.	Číňané	11
2.	Rusové	10
3.	Jugoslávci	8
4.	Rusové a Ukrajinci	6
5.	Bulhaři	6
6.	Vietnamci	4
7.	Osoby z bývalého SSSR	4
8.	Arabové	4
9.	Ukrajinci	3
10.	Albánci	3

Zdroj: Expertní šetření IKSP 1994

Tabulka 3b. Pořadí národností nejpočetněji zastoupených v organizovaném zločinu na území ČR v letech 1999 a 2021

1999			2021		
Pořadí	Národnost	Index	Pořadí	Národnost	Index
1.	Ukrajinci	191	1.	Vietnamci	272
2.	Rusové	151	2.	Ukrajinci	258
3.	Jugoslávci	66	3.	Rusové	245
4.	Albánci	57	4.	Albánci/K. Albánci	131
5.	Vietnamci	45	5.	Srbové	78
6.	Bulhaři	42	6.	Poláci	72
7.	Číňané	30	7.	Číňané	69
8.	Arabové	14	8. - 9.	Rumuni	56
9.	Rumuni	8	8. - 9.	Bulhaři	56
10.	Nigerijci	7	10.	Slováci	53

Zdroj: Expertní šetření IKSP 2000, 2022

Lze konstatovat, že podle mínění expertů v zastoupení cizinců v organizovaném zločinu na území ČR v posledních letech stabilně dominují občané čtyř států. Zastoupení dalších zemí v první a částečně i druhé desítce je v posledních letech rovněž víceméně stabilizované a je reprezentováno zejména občany států balkánských a států bývalého Sovětského svazu, kromě nichž se v první desítce objevují opakovaně pouze Poláci, Slováci a Číňané, a v druhé desítce Turci, Italové, Nigerijci, případně Němci.

Je nutné upozornit, že pokud v odpovědích expertů stanovují pořadí, je třeba takto získané údaje prezentovat s ještě větší opatrností. Odhad zapojení národností je navíc spojen s odhadem jejich pořadí, takže získané výsledky jsou ještě citlivější na možné posuny např. ve skladbě respondentů. Nelze proto se získaným výsledným pořadím nakládat jako s tvrdými daty a např. konkrétní porovnávání výsledků

z jednotlivých let považovat za jednoznačný údaj. Ale přesto jde v zásadě o užitečný ukazatel určitých vývojových trendů.

Samozřejmě je potřeba porovnávat získané výsledky s poznatky z jiných pramenů, jsou-li k dispozici. Výsledky expertiz lze takto porovnat s daty prezentovanými ve *Zprávě o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku v České republice v roce 2019 (ve srovnání s rokem 2018)*. Zpráva potvrzuje dlouhodobý vzestupný trend snah jednotlivců z ruský mluvících, balkánských a asijských komunit zapojených do organizovaného zločinu usadit se trvale v ČR prostřednictvím povolení k dlouhodobému pobytu (Ministerstvo vnitra ČR, 2020, s. 42). V souladu s názory expertů z našeho šetření zpráva zmiňuje především aktivity ruský mluvících, balkánských a vietnamských skupin. Je však třeba objektivně říci, že tento souběh je pravděpodobně přirozený, neboť lze předpokládat, že experti dotazovaní v šetřeních IKSP jsou součástí skupiny odborníků, kteří připravují podklady pro tyto zprávy o bezpečnostní situaci.

Je možné si také povšimnout toho, jak experti hodnotí, které **aktivity** organizovaných zločineckých skupin patří každoročně od roku 1993 k **nejrozšířenějším**.⁸ Na počátku sledování trendů vývoje prostřednictvím expertiz v roce 1993 (viz tabulka 4a) byly nejčastějšími aktivitami krádeže automobilů, organizování prostituce a krádeže uměleckých předmětů. Výroba, pašování a distribuce drog se v roce 1993 řadily až do druhého decilu nejčastějších aktivit, ale od roku 1994 již patřily spolu s výše uvedenými k nejrozšířenějším aktivitám. V letech 1998-2004 se mezi nejrozšířenějšími aktivitami objevila nelegální migrace.

V dalším vývoji se na prvním místě setrvala objevovala výroba, pašování a distribuce drog. Rostla kyberkriminalita, což lze považovat za dlouhodobější trend. V roce 2021 se polovina nebo více z deseti hlavních činností týkala nezákonného podnikání a praní peněz, což v dlouhodobém horizontu signalizuje posun organizované trestné činnosti do hospodářské oblasti.

Srovnání nejrozšířenějších aktivit v letech 1993, 1999 a 2021 je uvedeno v Tabulkách 4a a 4b (sloupec za názvem aktivity uvádí počet expertů, kteří ji považovali za rozšířenou, zatímco další sloupec ukazuje jejich podíl na celkovém počtu expertů, kteří v daném roce odpověděli). V roce 1993 se k vývoji vyjádřilo 12 expertů, v roce 1999 27 expertů a v roce 2021 43 expertů.

⁸ Tato otázka je polouzavřená a obsahuje 34 vyjmenovaných aktivit, jejichž pořadí v seznamu se z roku na rok obměňuje, případně jsou některé aktivity vyřazovány a nahrazovány jinými dle výsledku z předchozích let. Experti volí ze čtyř variant odpovědí (aktivita je rozvinutá, zárodečná, nevyskytuje se, nevím) s možností doplnit ve volné části další aktivity, které považují za rozvinuté a které se v seznamu nevyskytují.

Tabulka 4a. Nejrozšířenější aktivity organizované trestné činnosti v roce 1993

	Aktivita	N = 12	%
1. - 2.	Krádeže motorových vozidel a obchod s nimi	12	100
1. - 2.	Krádeže uměleckých památek a jejich vývoz	12	100
3.	Organizování prostituce a obchodování se ženami	10	83
4. - 5.	Celní podvody	9	75
4. - 5.	Vloupání	9	75
6. - 7.	Pronikání do oficiálních struktur	8	67
6. - 7.	Organizování nelegální migrace	8	67
8. - 10.	Praní špinavých peněz	7	58
8. - 10.	Korupce	7	58
8. - 10.	Provozování hazardních her	7	58

Zdroj: Expertní šetření IKSP 1994

Opět pro porovnání s dalšími zdroji informací lze k tomu poznamenat, že počet zjištěných trestných činů podle statistiky Policie ČR v jednotlivých letech dokládá, že na počátku devadesátých let došlo k výraznému nárůstu krádeží aut a obchodování s kradenými auty, což bylo způsobeno nenasyceným trhem v ČR a ve střední a východní Evropě. Podobně po otevření hranic se obchod s uměleckými předměty stal velmi lukrativním obchodem. Obchod s drogami nebyl zpočátku dominantní, protože tento segment měl v ČR určité zpoždění, ale poměrně rychle ho dohnal. Vyšší výskyt nelegálních podnikatelských činností nebo činností hospodářské povahy se přirozeně projevil v souvislosti s ekonomickou transformací, formováním trhu a procesem privatizace bývalých státních podniků. Následně se tyto aktivity rozšířily o příležitosti vytvořené vstupem ČR do Evropské unie. Nárůst nelegální migrace v devadesátých letech souvisel s balkánskými válkami a zvýšenými migračními pohyby z asijských zemí. Frekvence nelegální migrace provozované organizovaným zločinem pak podle názoru expertů poklesla, což koresponduje s poznatky Cizinecké policie.

Tabulka 4b. Nejrozšířenější aktivity organizované trestné činnosti v letech 1999 a 2021

1999				2021			
	Aktivita	N = 27	%		Aktivita	N = 43	%
1. - 2.	Výroba, pašování a distribuce drog	27	100	1.	Zakládání podvodných a fiktivních firem	37	86
1. - 2.	Krádeže automobilů a autodílů a obchod s nimi	27	100	2.	Praní špinavých peněz	36	84
3. - 4.	Organizování prostituce a obchodování se ženami	26	96	3. - 4.	Výroba, pašování a distribuce drog	34	79
3. - 4.	Organizování nelegální migrace	26	96	3. - 4.	Korupce	34	79
5.	Vymáhání pohledávek na zakázku	22	81	5.	Daňové, úvěrové, pojišťovací, směnečné podvody	33	77
6.	Celní podvody	21	78	6. - 7.	Kriminalita s využitím informačních a komunikačních technologií	32	74
7. - 8.	Krádeže uměleckých předmětů a jejich vývoz	20	74	6. - 7.	Podvody spojené se zneužíváním dotací	32	74
7. - 8.	Praní špinavých peněz	20	74	8.	Zneužití prostředků Evropské unie	30	70
9. - 10.	Vydírání a vybírání poplatků za ochranu	19	70	9.	Organizování nelegální migrace	28	65
9. - 10.	Padělání CD a nelegální kopie videokazet	19	70	10.	Podvody spojené s nelegálním zaměstnáváním	27	63

Zdroj: Expertní šetření IKSP 2000 a 2022

Pro podrobnější ilustraci vývoje lze prezentovat Tabulku 5, která ukazuje umístění vybraných frekventovaných aktivit organizovaného zločinu v ČR v pětiletých intervalech (s výjimkou roku 2021) v ČR v pořadí podle vyjádření expertů v uvedených letech.

Tabulka 5. Vývoj vybraných aktivit organizovaného zločinu v letech 1993-2021

	1993	1998	2003	2008	2013	2018	2021
Výroba, pašování a distribuce drog	6	1	2	1	7	4	3
Prostituce a obchodování se ženami	2	1	1	3	17	14	14
Nelegální migrace	4	2	1	11	14	11	9
Korupce	5	4	3	4	1	2	3
Praní peněz	6	6	4	4	2	1	2
Daňové, úvěrové, pojišťovací podvody	-	-	4	2	2	3	4

Zdroj: Expertní šetření IKSP 1994, 1999, 2004, 2009, 2014, 2019 a 2022

Tabulka ukazuje pokles v pořadí aktivit, spojených s prostitucí a obchodováním se ženami a s organizováním nelegální migrace. Daňové, úvěrové, pojišťovací podvody v letech 1993 a 1998 nebyly experty vůbec zmiňovány, ale od roku 2003 už se trvale umísťují v popředí frekventovaných aktivit. Korupci, praní špinavých peněz, výrobu, pašování a distribuci drog lze v tomto časovém sledu považovat za „trvalky“ mezi nejrozšířenějšími aktivitami organizovaného zločinu.

Expertní šetření poukazují i na aktivity, které zřejmě nejsou zatím příliš rozšířené, ale začínají se objevovat v souvislosti se světovým černým trhem s různými komoditami. V posledních letech jde např. o aktivity, které se týkají nezákonného obchodu s přírodními druhy a nezákonného obchodu s léčivými přípravky a léčivy. Z tohoto hlediska mohou expertizy sloužit i jako určité varování, resp. signál, možného dalšího vývoje.

K takovým signálům lze přiřadit i názory dotázaných expertů na další možný vývoj organizovaného zločinu v ČR. V roce 2020 byli respondenti požádáni o **predikci na období do roku 2025**. Polovina z celkového počtu 26 odborníků uvedla, že výskyt organizovaného zločinu se zvýší kvantitativně (tj. počet skupin a rozsah činností); 13 uvedlo, že zůstane víceméně stejný.

Mezi důvody⁹, které by mohly vést k nárůstu organizovaného zločinu, většina odborníků (7) uvedla dopady koronavirové pandemie a její následky (snaha o zachování výnosů z trestné činnosti, a to i tváří v tvář hospodářskému útlumu a možnosti využít dotačních programů). Sedm odborníků také spojilo nárůst organizovaného zločinu s možnou migrační vlnou a dalších pět s dalším přechodem k různým formám kyberkriminality a rostoucí schopností využívat internet (včetně darknetu apod.).

Odborníci, kteří se domnívali, že rozsah organizovaného zločinu zůstane v daném období víceméně stejný, vycházeli především ze stability a kontinuity socioekonomické situace v ČR a stabilizace státních a bezpečnostních složek včetně soudnictví (tento názor vyjádřilo sedm respondentů). Dalším důvodem uváděným respondenty byl pokračující přechod od násilných forem kriminality ke kriminalitě bílých límečků, včetně využívání různých forem kyberkriminality (tento názor byl

⁹ Otázky týkající se možných důvodů vzestupu či poklesu nebo kvalitativních změn v organizovaném zločinu, byly formulovány jako volné.

vyjádřen osmkrát). Zazněl také názor, že růstu bude bránit i konkurence a stabilizace zločineckých skupin v ČR, stejně jako stabilizace světových drogových trhů. Pokud jde o případný pokles, ten souvisel s možným odlivem některých zahraničních komunit do zahraničí.

Na otázku o možných významných **kvalitativních změnách v organizovaném zločinu** (ve složení nebo organizaci skupin a povaze jejich činnosti) v příštích pěti letech deset odborníků uvedlo, že neočekávají žádné významné kvalitativní změny. Další respondenti se zaměřili na rostoucí využívání moderních technologií pro komunikaci a přímou trestnou činnost (na internetu, darknetu, využívání kryptoměn, krádeže dat, hackování a blokování počítačů a sítí za účelem vydírání, šíření dětské pornografie atd.). Tuto predikci vyslovilo celkem dvanáct respondentů. V menší míře odborníci poukazovali na pokračující pronikání organizovaného zločinu do ekonomiky (4krát) a větší propojení skupin působících v ČR a v zahraničí (3krát). Pokud jde o strukturu zločineckých skupin, dva odborníci poukázali na tendenci k menším, operativnějším skupinám vytvořeným na etnickém nebo podobném základě, s volnou strukturou, se zaměřením na širší spektrum činností. Pokud jde o predikci toho, jaké aktivity organizovaného zločinu budou v roce 2025 patřit k nejrozšířenějším, vykrytalizovaly čtyři aktivity: hospodářská a finanční kriminalita, kyberkriminalita, drogová kriminalita a korupce.

Závěr

Výhrady k platnosti expertiz a k jejich slabinám byly stručně shrnuty výše. Je třeba je brát velmi vážně, protože upozorňují na omezenou informační hodnotu expertiz. Přes veškeré výše uvedené výhrady ale lze s jistou mírou opatrnosti výsledky expertiz považovat za ukazatel trendů vývoje organizovaného zločinu v ČR. Výsledky poukazují na postupný nárůst organizovanosti skupin působících v ČR. Poukazují na zvyšování podílu českých skupin a svědčí o tom, že Češi byli již od devadesátých let zastoupeni ve smíšených zločineckých skupinách. Dále ukazují, že podíl cizinců, resp. jiných národností působících ve skupinách organizovaného zločinu v ČR, se postupem let měnil. V posledních letech jsou relativně stabilně nejvíce zastoupeni občané čtyř států – Ukrajiny, Vietnamu, Ruska a Albánie, resp. Kosova. Pokud jde o nejrozšířenější aktivity, expertizy naznačují, že na předním místě je dlouhodobě výroba, pašování a distribuce drog, že roste kyberkriminalita a také že v dlouhodobém horizontu je signalizován posun organizované trestné činnosti do hospodářské oblasti.

Expertizy mohou sloužit jako cenný zdroj informací. Kritický přístup k této metodě a jejím výsledkům je nicméně nutný a výsledky musí být, pokud možno, porovnávány s informacemi z jiných zdrojů. Je pozitivní, že výzkum organizovaného zločinu od devadesátých let v ČR významně pokročil, a to jak ve smyslu používaných metod, včetně např. postupů etnografického výzkumu a síťové analýzy, tak také spektra využívaných zdrojů, což se odráží i na počtu a kvalitě vydaných odborných publikací a článků. Poznatky z expertních šetření však stále představují významnou

metodu poznávání organizovaného zločinu, které zajisté není a ani nikdy nebude úplné, ani uzavřené.

MIROSLAV SCHEINOST je výzkumným pracovníkem Institutu pro kriminologii a sociální prevenci. Zaměřuje se na výzkum organizované kriminality, kriminality cizinců, nelegální migrace, trestní politiky a prevence. Je členem výboru České kriminologické společnosti a členem řady výzkumných organizací.

Literatura

- Albanese, J., ed. (1995). *Contemporary Issues in Organized Crime*. Monsey. New York: Criminal Justice Press.
- Antonopolous, G. A., & Papanicolaou, G. (2018). *Organized Crime: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Buriánek, J. (2017). Metody expertní. *Sociologická encyklopedie* (online, cit. 14. 6. 2023). Dostupné na adrese: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Metody_expertní.
- Cejp, M. (ed.) (1999). *Výzkum organizovaného zločinu v České republice II*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Cejp, M. (ed.) (2004). *Organizovaný zločin v České republice III*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Cejp, M. (2008). Použití některých méně obvyklých výzkumných metod v kriminologii: výzkumy veřejného mínění, expertizy, scénáře. In: M. Vanduchová, T. Gřivna (eds.), *Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám* (pp. 19–27). Praha: ASPI, Wolters Kluwer.
- Cejp, M. (2010). *Vývoj organizovaného zločinu na území České republiky*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Cejp, M. (2018). *Kriminologický výzkum. Praktická příručka*. Praha: Aleš Čeněk.
- Diblíková, S., & Scheinost, M. (2009). Zločinné spolčení – právní rámec, definice, postih, pachatelé. *Kriminalistika*, 42(2), 81–99.
- Diviák, T. (2021). *Kriminální síť: Aktéři, mechanismy a struktury*. Praha: Karolinum.
- Festinger, L. (1957). *A Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford University Press.
- Fijnaut, C. (1989). *Researching Organized Crime*. Rotterdam: Erasmus University.
- Kahneman, D., & Tversky, A. (1984). Choices, values, and frames. *American Psychologist*, 39(4), 341–350.
- Kahneman, D., & Tversky A. (1996). On the reality of cognitive illusions. *Psychological Review*, 103(3), 582–591.
- Kleemans, E. R. (2014). Organized crime research: challenging assumptions and informing policy. In: E. Cockbain, J. Knutsson (eds.), *Applied Police Research: Challenges and Opportunities* (pp. 57–67). London and New York: Routledge.
- Kruisbergen, E. W. (2017). *Combating Organized Crime. A Study on Undercover Policing and the Follow the-Money Strategy*. Amsterdam: Vrije Universiteit.

- Kupka, P., Walach, V., & Tvrďá, K. (2021). Profit or power? Towards a construction of organized crime in Czech policy. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 66, 100489.
- Kupka, P., & Divišová, V. (2022). Postihování organizovaného zločinu v České republice: nezákonné aktivity, pachatelé a jejich trestání v pravomocných rozsudcích českých soudů. *Česká kriminologie*, 7(1), 1–34.
- Macner, D. (1994). *Hotel story aneb příběh jednoho převaděče*. Laiwa Press Agent.
- Ministerstvo vnitra ČR (2020). *Zpráva o situaci v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky v roce 2019 (ve srovnání s rokem 2018)*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR.
- Musil, J. (1991a). Ohrožení ČSFR organizovanou kriminalitou. In O. Osmančík (ed.), *K některým příčinám vzestupu kriminality v roce 1990* (pp. 48–56). Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Musil, J. (1991b). Je ČSFR ohrožena organizovanou kriminalitou? In: *Kriminalita, aktuální problém súčasnej spoločnosti (zborník)* (pp. 20–36). Bratislava: Inštitút FMV pre výchovu a vzdelávanie.
- Němec, M. (1995). *Organizovaný zločin: Aktuální problémy organizované kriminality a boje proti ní*. Praha: Naše vojsko.
- Nožina, M. (ed.) (2003). *Mezinárodní organizovaný zločin v České republice*. Praha: Libri.
- Sergi, A. (2020). *Mafia mobility in times of hyper mobility: What do we know and what do we fight*. Vystoupení na VIII. kriminologických dnech, 20. 1. 2020. Brno: Mendelova Univerzita.
- Scheinost, M. (ed.) (2019). *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2019*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Scheinost, M. (ed.) (2020). *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2019*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Scheinost, M. (ed.) (2022). *Analýza trendů kriminality v České republice v roce 2021*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
- Snopko, M., & Halas, T. (1991). Organizovaný zločin v podmínkách ČSFR, súčasný stav, prognózy a možnosti účinnej prevencie. In: *Kriminalita, aktuální problém súčasnej spoločnosti (zborník)*. Bratislava: Inštitút FMV pre výchovu a vzdelávanie.
- Šmíd, T., & Kupka, P. (2011). *Český organizovaný zločin: od vyděračů ke korupčním sítím*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.
- Vacek, J. (1992). Struktura organizovaného zločinu v oblasti drog. *Policejní věstník* 10.
- von Lampe, K. (2016). Definitions of Organized Crime. *Organized Crime* (online, cit. 15. 6. 2023). Dostupné na adrese:
www.organized-crime.de/organizedcrimedefinitions.html.